

вачення на адресу Шевченка, — залишитися глухими на його поклик, залишитися “серцем голі до гола”.

Грянув час матеріалізації Шевченкового духа й Шевченкової волі, але матеріату забракто, бо — “ледача воля одурила маленьку душу”.

Бунти проти Шевченка мають завше підозрітий характер, навіть і в тих випадках, коли бунтував Куліш, а нині бунтує Хвильовий, хоч причини цих бунтів полягають не в поверховім снобізмі й естетуванні, а мають трагічне джерело одчаю й мук безсилля.

У Куліша це йшло рівнобіжно з його політичними корчами. У Хвильового ще страшніше — як ознака повного банкрутства нашадків другого Івана з “Великого Льоху” і як показник тієї психологічної кризи, що розгорнулася за останні часи на Україні. Показником цієї кризи є хвильовизм, варіант недавньої винниченківщини, рецидив історичних хвороб української психіки: анархічності й морального атеїзму.

Народжується, — і в це свято вірю, — вже не близнята з “Великого Льоху”, а рождається суцільна українська особистість вже не класова, не лише селянська, а єдина всенациональна, інтегральна. Ті ж, що сьогодні мужньо виступають за націю, а завтра каються, що між двома, мовляв великий Богдан, рухомими стінами з жахом спостерігають неминучу свою загибель, словом усі ті, що знаходяться поміж і не в силі сказати так чи ні, — все це останні рештки хвороби.

Процес матеріалізації Шевченкової поезії потужньо триває, і тільки коли він закінчиться власною державою, ми зможемо сказати, що сучасність доросла до Шевченка.

До того часу Шевченко завжди буде ситою, що змушуватиме рости.

1927

*Євген МАЛАНЮК**

* Текст подано (дешо скорочено) за виданням: Книга спостережень. Т. І. Торонто. “Гомін України”, 1962.

Довідку про праці автора і, зокрема, про їх значення для народознавства див. журн. “Народна творчість та етнографія”, 1996, № 2–3.

Т. Г. ШЕВЧЕНКО І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ У ХХ ст.

Термін “національна література” фактично вживається в різному сенсі. Первісно він означав літературу певної нації, протилежно до літератури будь-якого іншого — етнічного або й позаетнічного культурного середовища. Ставити під сумнів правомірність і плідність такого сенсу “національної літератури” — аж ніяк не доводиться; приміром, для зрозуміння історії арабської літератури має кардинальну вагу той факт, що модерна новоарабська література є беззастережно національною, тим часом як середньоарабська література (доба халіфату та пізнішої тюркської гегемонії) ні в якому сенсі не є національна, а давньоарабська поезія передісламу та I-го віку гіджри (та, яку самі араби вважають за “класичну”) може зватись національною лише умовно, за методологічно більш-менш припущеною аналогією між максимальними культурно-етнічними середовищами давньосередньовічного циклу і націями середньовічної та новітньої Європи...

Починаючи приблизно з середини минулого сторіччя, термін “національна література” дедалі систематичніше застосовується, як кажуть філософи, а раїогі — не в сенсі фактичної приналежності до певного етнічно-національного чи мовно-національного середовища, а в сенсі оцінки й добору: “національна література” як специфічно національне в

літературі певної нації. "Специфічність", зрозуміла річ, теж можна розуміти по-різному — наприклад, як типове або характеристичне, як питоме або традиційне, як провідне або конструктивне; проте в усіх своїх варіантах ця — на сьогодні панівна — концепція лишається принципово нормативною, збудованою на тій чи тій гієрархії національних вартостей, і тим самим зберігає свою методологічну єдність супроти обох попередніх описових чи фактографічних концепцій. Адже специфічно національне в літературі, за самим уже визначенням своїм, може бути лише частиною літератури певної нації...

Саме цьому нормативному розумінню національної літератури присвячена наша розвідка: під національною літературою розуміємо тут ту літературу, яка формує нашу духово, тривало позначаючись на її ментальності...

Нормативна структура самого поняття національного письменства (як специфічно національного в письменстві даної нації) дозволяє підійти до естетичної конкретизації того поняття так само нормативно і поставити насамперед питання — якою повинна бути національна література з мистецького погляду? Провідні на сьогодні течії нашої літературної критики ставлять питання про нашу національну літературу саме в такий нормативний спосіб, а у відповіді своїй здебільшого збігаються на постулаті т. зв. великої літератури (в протилежність літературі побутової та регіональній). Досить драстичне визначення великої літератури містилось в основоположній декларації Об'єднання українських письменників МУР (Мистецький Український Рух), де йдеться про письменство, яке "у високомистецькій, доскональній формі служить своєму народові і тим самим завоює собі голос та авторитет у світовому мистецтві" (Збірник МУР I, 3; пор. також У. Самчук: Велика література, там само, I, 38)...

Данте — великий поет, бо артистично досконалий. Разом з тим він — італійський національний поет і не має собі рівних в італійській національній літературі, бо своїм твором і впливом він більше за будь-кого іншого створив італійське письменство, а тим самим і італійську національну духовність. І це важить безмежно більше, ніж Дантова теологічна ортодоксальність, ніж Дантів безкомпромісовий імперіалізм, ніж ціла політична діяльність Дантова, марно скерована на користь "священній римській імперії германської нації" та на боротьбу проти італійських міських республік. Бо хоч політика теж деякою мірою творить націю, проте переважно обмежується тим, що в громадсько-державному плані реалізує — або ж принаймні намагається реалізувати — ті національні чинники, які вже існують і є встановлені; а становить націю її духовність, творена митцями і, передусім, митцями духу — поетами й мислителями. *Отечество собі грунтуймо в ріднім слові!* (П. Куліш).

Тарас Шевченко — наш Данте. Як Данте, він спромігся на основоположне творення своєї нації (бо ж народ — це нація!) і національної літератури (бо ж Когляревський та Основ'яненко — не національна література, а типовий регіоналізм на зразок провансальських фелібрів) — він спромігся на це через своє рівногідне творче змагання з польською і російською фольклорно-романтичною поезією — так само, як Данте творчо змагався з середньовічно-латинським релігійним епосом і з провансальською та французькою любовною лірикою. Але не для того поклав був Шевченко фундамент української національної духовності, щоб згодом надуживати ім'я його і заперечували його ім'ям дальший розвиток тієї ж таки української національної духовності, позначений поетичними архітекторами І. Франка, Лесі Українки, М. Зерова, М. Рильського, Є. Маланюка, О. Ольжича, або ж іще гірше — щоб згодом робили з поезії Шевченкової якийсь національний коран, святобожню, шукаючи в ній (немов середньовічний теолог у Біблії) задалегіть

поданих відповідей на всі минулі, сучасні й майбутні проблеми та лукаво підпираючи її авторитетом усе, що завгодно — від українського волонтаризму аж до сьогоднішнього сюрреалізму та інфантилізму.

Володимир ДЕРЖАВИН*

* Текст подаємо за виданням "Українське слово", кн. III. — К., 1994.

В. Державин — відомий літературознавець, історик культури і критик, а також дослідник проблем загального мовознавства і класичної філології. З 1940 року професор Харківського університету. Після війни працював у Німеччині, в Українському вільному університеті. Один із провідних учасників дискусії (про майбутнє української літератури), що точилася між українцями діаспори в повоєнні роки.

ВЕЛИКА УКРАЇНЬСЬКА МІСТЕРІЯ

(Біля святині соборної України під Каневом)

Кожного року в березневі річниці відбувається велика українська містерія. Люди збираються в святочно оздоблених залах, але їх уява, їхні думки линуть туди, до могили під Каневом над Дніпром. Там відбувається великий збір живих і мертвих. І байдуже, де знаходяться сьгодні українські душі... всі вони в ті дні кружляють довкола могили під Каневом над Дніпром. І немає таких кордонів, граничних сторож, залізних завіс, щоб спинити незримий лет українських скитальських душ у батьківщину на свято з'єднання з усім народом.

І стається друге чудо. Не тільки ламаються державні кордони, але розпадаються тяжкі, залізні засуви советських тюрем і концтаборів, і там, залишивши свої змаргані тіла, заживо погребенні наші брати і сестри духом мчать на свято, під Канів над Дніпро.

І твориться третє чудо. Не кордони і залізна завіса розступаються, і не тільки безсилим стають кайдани і брами тюрем. Це отворяються гроби перед нашою уявою, живим поруч із нами стоїть оспіване Шевченком козацьке військо, що "як море червоне.

Перед бунчуками, бувало горить,
А ясновельможний на воронім коні
Блісне булавою — море закипить"

Із могил підводиться новітнє козацтво, що згідно з заповітом Шевченка продовжуючи славу традицію, своїм умом, своєю працею і кров'ю відбудувало нову українську державну сім'ю сорок років тому (сьгодні вже 80 років тому — приміт. редакції), і далі в вірності для неї боролось, страждало і вмирало...

І вкінці твориться останнє, найбільше чудо. Не тільки ламаються державні границі, не тільки розпадаються тюремні ґрати і надгробні плити. Це розтоплюються і розпливаються і ті внутрішні кордони, що потворились нашим покаліченим життям у душах наших.

В ті хвилини немає провінційних, віровизнаневих, партійних вороженец. В ті хвилини є один український народ, що поклоняється із своєї власної душі народженому генієві. Це велика хвилина і хай ніяка брудна думка її не плямить. Хай хоч раз у рік соборне українство переживає свою єдність в обличчі свого духового провідника. Хай воно чистою й отвертою душею зучасняється в обряді тієї щорічної містерії.

(Уривок з книжки під заголовком "Верхи життя і творчости").